

A SZEGEDI PAPRIKA ÚTJA

APAPRIKA a magyar köztudatban Szeged városával forrott össze, külföldön pedig ma már egyik legmagyarabb különlegességnek számít. A szegedi talajban való meggyökerezéséről nem sokat tudunk, bizonyos annyi, hogy a XVIII. században már termesztették. Eleinte úgylátszik orvosságul is használták az Alföldön régebben annyira elterjedt malária, népiesen hideglelés ellen. Lázcillapítóul szolgált, mint napjainkban a kinin. Ez a hatása aztán fűszerként való alkalmazását is elősegítette. Hazánk népét teljesen a XIX. század folyamán hódította meg.

Szeged nagyjából Mária Terézia korától a vasutak terjedéséig Magyarországnak egyik legnevezetesebb közgazdasági centruma volt. Virágzásának főoka a Tiszán lefolyó vízi kereskedelem, amelybe a szegedi nép is erősen bekapcsolódik. Az asszonyok, akik eleinte csak a ház szükségleteire termesztették a paprikát, felismerik a paprika terjesztésében rejlő kereseti lehetőséget: a paprikát háton hordják, esetleg férjük ekhós szekerén járnak vásárról vásárra.

A paprikatermelés e pátriárkális időkben inkább az asszonyok és gyermekek dolga volt, a család férfitagjai már egyéb munkájuk miatt sem igen vettek részt benne. Feldolgozása télidőre maradt, amikor a család a más munkából már kikopott és beszorult a szobába. Hogy tétlenül ne töltsék az időt, a kemencében se égjen hiába, a füzéretet, azaz a koszorúszerűen fonálfűzött paprikahüvelyeket sajátos eljárással megszáritották a kemencében, utána pedig a külüben, vagyis a paprikatörőben megtörték. Az így nyert paprikát csörmőnek nevezték. Az íze bizony meglehetősen csípős volt, hiszen a csutkát is beletörték. Tökéletesebb volt már az az eljárás, hogy a kemencében megszáritott füzéretet csipödték, azaz a száraz hüvelyt elfakasztották és lecsipkedték a csutkáról. A törést is fölváltja az őrlés, amely kezdetben még a vízimalmokban történt. Az értékesítés szintén a család, jelesül a gazdasszony dolga.

E kor eltart a legrégebb időktől körülbelül a kilencvenes évekig, amikor a termelés, feldolgozás, értékesítés hagyományos egysége megszakad, helyébe új eljárások lépnek, jellemző vonásuk a munkamegosztás és a kapitalisztikus irányzat. A paprikaüzem sokrétűvé válik. A jelzett elkülönülés egyrészt pénzügyi okokból, másfelől az elvégzendő munka szempontjából olyan feladatokat jelent, hogy most már a paprikával foglalkozók szegedi társadalmában szükségképpen

kezd sajátos osztályfelfogással és érdekekkel kialakulni a termelő, feldolgozó, malmos, kereskedő réteg, sőt paprikamunkás-proletáriátus is.

A pátriárkális korból a kapitalista korszakba való áthajlást főképpen a kereslet föllendülése jellemzi, amely elsősorban a termelést alakítja át. A paprikát most már nem mellékesen, hanem főterményként ültetik. Az újonnan feltört szűz területek, járások, nyomások kitűnő paprikaföldnek bizonyulnak. Szeged a kisbirtok hazája, a földből való megélhetést tehát csak a termelés intenzitásával lehet biztosítani. A paprika kitűnően megfelel e követelménynek. Igényes növény ugyan, nagy kockázattal, sok munkával jár a termelése, de jól meg lehet élni belőle. A paprikaföld holdankénti tiszta jövedelme a paprikaárak változása szerint a háború előtt 200—800 aranykorona között mozgott. Természetes tehát, hogy a paprika karrierje a szegedvidéki belterjes gazdálkodás lehetőségét, értelmét és fokozását is jelenti egyúttal. Hatásai megnyilvánulnak a szegedi parasztság jólétében (takarékbetétek!), polgárinak mondható életszínvonalában (lakás, táplálkozás, ruházkodás), továbbá a szegedi tanyák gazdasági felszerelésében, farmszerű kiépítettségében.

A paprika feldolgozása is forradalmi változáson megy keresztül, amikor a múlt század derekán a Pálfi-testvérpár (egyszerű polgáremberek) föltalálja a hasítást, amely azóta általánossá vált. Ennek lényege az, hogy a paprika bőrét, erezetét, magját elkülönítik egymástól. A magot áztatják, hogy csípőssége csökkenjen, majd megszáritják és a szintén megszáritott bőrrel összevegyítik, utána megőrlik. Ezzel az eljárással a paprika a finom fűszerek sorába emelkedett. Az őrlés hagyományos módja is megváltozik, mert a modem gőzmalmok veszik át a külük és vízimalmok szerepét.

Bár a szegedi népben nem közönséges kalmárszellem él, a kor meggyorsult kapitalista tempóját főképpen tőkével nem tudta követni. A paprikakereskedelemnek a kor szükségleteihez és szabadversenyves lehetőségéhez alkalmazott organizációját a kilencvenes évek táján itt is a zsidóság vállalta magára. E zsidó kereskedőknek kétségtelen érdeme, hogy a szegedi paprika külföldi piacait kicpítették, élelmességükkel a szegedi paprikakultúrát pátriárkális zökkenőiből, lassúságából kiemelték és modem üzletággá fejlesztették. Nem hallgathatjuk azonban el, hogy a szertelen spekuláció velük jelentkezik és burjánzik föl a szegedi piacon. A nyerészkedés aggálytalansága már a háború előtti évtizedben súlyos válságba juttatta a paprikát. Mint ismeretes, a paprikát Spanyolországban is termesztik. Minősége ugyan silány, nem ízesít, inkább csak fest, azonban igen olcsó. A világpiacon a spanyol paprika átlagára ebben az időben métermázsánként kereken ötven aranykoronával volt kevesebb, mint a szegedi paprikáé. Ezért egyes tágabb lelkiismeretű cégek spanyol paprikát hoztak be és szegedivel elegyítve szegedi paprika gyanánt hozták forgalomba és szállították külföldre. Voltak évek, amikor a spanyol paprika magyarországi importja túlszárnyalta a szegedi paprika exportját. Ez az inkorrekt eljárás természetesen alaposan megtépázta a szegedi paprika becsületét.

A háború alatt a spanyol import a központi hatalmak elzártsága miatt megszűnt. Borskészleteink elfogytak és így a szegedi paprika konjunktúrája nagyot emelkedett. A kormány a paprikát zárolta, a Haditermény Rt. kezelésére bízta, amely a termés túlnyomó részét a hadsereg számára foglalta le. Az állam igazán ez alkalommal avatkozott a paprika ügyébe először. A paprika a háború következményeképpen olyan rétegeket is meghódított, amelyek azelőtt nem éltek vele. Ez a népszerűség a háború utáni exportra is jótékonyan érezte hatását.

Az állami beavatkozás elve üdvös következással érvényesült 1920-ban, amikor a földmívelésügyi kormány Szegeden (és Kalocsán) a forgalomba hozott paprika ellenőrzésére és minősítésére vegyvizsgáló állomást létesített, amellyel a hamisításnak, megtévesztő keverésnek állotta útját. Jó szolgálatot tett vele mind az eladóknak, mind pedig a fogyasztóknak, paprikát ugyanis ettől kezdve csak hivatalos minősítés után szabad áruba bocsátani.

A huszas években a paprika termelése Szegeden óriási méreteket ölt, mert eddig alig remélt exportszükségleteket kellett kielégítenie. 1918—19-ben kereken még csak 100 vágón paprikát termeltek, de már 1924—25-ben 263 vágón jutott piacra. E konjunktúra láttára más, távolabbi vidékek, sőt uradalmak, továbbá Szeged Jugoszláviának ítélt körzetei is kezdtek paprikával foglalkozni. Szegedi szegény embereknek mindent ígérnek, ha a termelés fogásaira megtanítyák őket. Nem veszik tekintetbe, hogy a szegedi paprika teljesítményeiben a művelésen kívül a talajviszonyoknak is részük van.

Ez a már-már betegesnek mondható föllandulás természetesen azt eredményezte, hogy az árak lemorzsolódtak, hiszen a kínálat hovatovább sokszorososan túlhaladta a keresletet. Közben a kisegzisztenciák számai mennek tönkre. Itt Szegeden a húszas évek derekán, a paprika prosperitásának tetőpontján, a jóminőségű földek kat. holdjáért pengőre átszámítva 6—7000 pengőt is megadtak. Sokszor bankkölcsonnel tudták csak megvenni, abban a reményben, hogy egy újabb jó esztendő kihúzza őket a tartozásukból. Ezzel magyarázható az is, hogy amikor 1925-ben Szeged városa a földjeit újabb 25 esztendőre bérbeadta, a kisbérlok „búzavalutában“ horribilis (10—12 mm) összeget is megajánlottak a jó paprikaföldek holdjáért. A város, adott trianoni helyzete mellett, súlyos vállalkozásoknak tett eleget: most építette a Fogadalmi templomot, a tanyai kisvasutat, most járult óriási áldozatokkal az egyetem kicpítéséhez. Sajnálja ugyan a kisembereket, Szeged autochtón népét, de kötelezettségei őt is szorongatják, így aztán a földbéreket nem limitálja. A gazdasági válság pár év múlva e bérlokot rettenetes nyomorba sodorja, amely a közvéleményt is egész napjainkig sokat foglalkoztatja. A város mentségére szolgál, hogy e bérleti szerződéseket az adott szomorú körülmények között is emberségesen iparkodik értelmezni.

A válság természetesen közlről érintette a kikészítő ipart is. Paprikakikészítőink, akiknek jórészt csak annyi pénzük van, hogy egyik kész paprikatételből kiveszik és másikba, új nyersanyagba azonnal beleteszik, a tőkehiány miatt portékájukat nem adhatják el a

kínálat szempontjából legalkalmasabb pillanatban, különben a munka mint a megélhetés forrása és biztosítéka akadna el. Egyszerűbb gondolkodásuknál, szerényebb anyagi körülményeiknél, de mindenestre tapasztalataiknál fogva is nehéz dolog őket valami szövetkezet-félébe tömöríteni. Tudjuk jól, hogy a szövetkezeti gondolat hódítását hazánkban népünk individuális jeliemén túl egyéb, rajta kívüleső okok is meggátolták. Vegyük mindehhez még hozzá, hogy itt asszonyokról van szó, akik inkább intuíciók, semmint körülményes megfontolások után indulnak.

A termelők és kikészítők szervezetlen tömegeivel szemben a kereskedők egységesebben tudtak föllépni, nem került nagy fáradságukba a piaci árak irányítása. Tőkével rendelkeznek, akkor vásárolnak, amikor a saját szempontjukból a legelőnyösebb, tehát amikor a legolcsóbb. A fogyasztói és exportárakat viszont szinte kartelszerűen ők szabták meg. Volt nem egy olyan esztendő, amikor ügyes spekulációval hatalmas összegeket kerestek, amiből természetesen a termelőnek, kikészítőnek közvetve nem juttatták azt a részt, ami szó szerint éjt nappallá tevő munkájuk, fáradságuk után megillette volna őket. A paprika pátriárkális korának méltányossága, szolidarizmusa teljesen eltűnt, a tőke nem ismer efféle szentimentalizmust.

Ehhez járultak még a külföldi elhelyezés folyton súlyosbodó nehézségei is. A spekulációból, e jellegzetesen kapitalista attitűdből származó árhullámzás a kalkulációt az egész vonalon megzavarta. Vegyük még hozzá a silány spanyol paprika konkurrenciáját, amely olcsóságával több külföldi országban legyőzte a szegedi paprika minőségi felsőbbségét. Nem szabad természetesen az európai életet fojtogató védővamos rendszerről, autarkias törekvésekről, később pedig a rekompenciációs ügyletek végtelen bonyodalmairól sem megfeledkeznünk. Említjük meg különben, hogy paprikaexportunk főképpen Ausztria, Cseh-szlovákia és Németország felé irányul. Újabb elhelyezési lehetőségek nyíltak az Egyesült Államokba, Lengyelországba és Olaszországba.

A paprika válsága ilyen föltételek között már jó pár éve akuttá vált, amelyen a sikeres esztendők sem tudtak segíteni. A szakadatlan ankétezesek, szervezkedési kísérletek legfőljebb a diagnózis megállapításáig jutottak, az orvoslás módjára nézve már megoszlottak a vélemények. Végső elemzésben — mint a mai közgazdasági életben is — két elv állott egymással szemben. Az egyik felfogás a válságból kibontakozást a régi liberális szabad versenyhez való ragaszkodásban látta: fönn kell tartani a szabadság elvét, az egyéni kezdeményezés kockázatát, kivárni a közgazdasági atmoszféra enyhülését, a nemzetközi bizalmatlanság eltűnését. Érdekes, hogy e liberális felfogást nemcsak a kereskedők képviselték, de a termelő, kikészítő nép is vallotta. A kereskedők állásfoglalása érthető, a népé azonban magyarázatra szorul. Okát főképpen és elsősorban a szegedi népjellemben kell keresnünk, amelynek uralkodó vonását, mi, akik szintén szegedinek születünk, röviden szólva: az autonómiában látjuk. Elméleti fejtegetések helyett itt csak egy pár gyakorlati példával szeretnők állításainkat megerősíteni: a szegedi dohánytermelés a XVIII. században és a XIX. század első felében országoshírű volt, a szegedi dohánykertészek

főlényes mesterségbeli tudása nemcsak Szegeden, hanem az egész Délvidéken nagyszerű dohánykultúrát teremtett. Az 1851. évi monopólium, az állami beavatkozás és ellenőrzés azonban gyökerestül elsöpörte a szegedi föld színéről a dohányt, úgyhogy ma már szála sincs. A szegedi polgárönéret nem bírta el, hogy finánc leskelodjék a sarkában. A paprika kötöttsége ellen is ez az ösztön tiltakozik, bár nem tud olyan elemi erővel kitömi, mint a dohánynál láttuk. Ehhez természetesen az is hozzájárul, hogy még élénk emlékezetükben van a Haditermény Rt. altruisztikusnak nem igen mondható intézménye. Mindezek és egyéb dolgok együttléve már eleve bizalmatlanságot keltettek a termelőkben, a kikészítőkben minden megszorítás iránt és ők így igazán egységesen ragaszkodtak a szabad piac fenntartásához.

A másik felfogás a tervgazdaság alkalmazását tartja üdvösnek. Képviselői főképpen előkelő állami hivatalnokokból kerülnek ki, akik tisztjüknél fogva a paprika sorsát szemmel kísérik. Nézetük szerint a paprikát csak az állami beavatkozás, a kötött gazdálkodás, az üzem racionalizálása, egyszóval az intézményes organizáció mentheti meg. Csak ezzel a módszerrel lehet a termelés, feldolgozás, értékesítés zökkenőit eltüntetni, egyenletes, szinte gépszerű üzleti ritmust biztosítani, a suum cuique elvét megvalósítani. Szabályozni kell ennél fogva a termelés mennyiségét, a feldolgozás módját, az értékesítés lehetőségét. E felfogás minden sebezhető pontja (az egyéni kezdeményezés elhanyagolása, az időjárást és a piacot illető optimizmus stb.) ellenére is pillanatra kétségtelenül a legmegfelelőbbnek látszik. Maga az állam is fokozatosan ezt tette magáévá.

Említettük, hogy 1920-ban elrendelte a forgalomba került paprika-örlemények hivatalos ellenőrzését, amivel a feldolgozást közmegelegedésre szabályozza. Az 1934 évben pedig a termelésbe nyúlt bele, amikor a szegedi (és kalocsai) ősi paprikatermelő vidék védelmére Szegedet (és Kalocsát) zárt paprikaterületté nyilvánította. Ez azt jelenti, hogy más magyar tájakon paprikát nem szabad termelni. A zárt területen belül is megszabta a paprikaföld nagyságát és ezzel együtt a remélhető termést. Ez a rendelet a legjobbkor jött, hiszen Obermayer Ernő fővegyész számításai szerint¹ 1934-ben egy hold földön átlag 150 füzér paprika termett, amely az akkori föld- és nap-számbérek mellett kereken 300 P befektetést igényelt. Ezzel szemben a paprika füzérjét csak 1—3 pengőért lehetett eladni. A föld tehát a legkedvezőbb körülmények között is csak 150 pengőt jövedelmezett. Ez a csekély jövedelem a befektetett intenzív munkával távolról sincsen arányban. A gazdák előtt nyilvánvalóan mutatta, hogy paprikát már nem érdemes termesztetni. Sokan át is tértek a kalászosok termesztésére, ami pedig Szeged mezőgazdasági kultúrájában föltétien dekadenciát jelent. A paprikának ez a csendes haldoklása különben Szeged közigazdasági életére is éreztette hatását, hiszen a termelők és kikészítők nem tudták a régi mértékben alimentálni a helyi ipart és kereskedelmet, amely pedig Trianonnal amúgy is nagy veszteségeket szenvedett.

¹ Obermayer Ernő: A magyar paprika áruismerete. Budapest, 1935. E derék műnek több számszerű adatot köszönünk.

Az értékesítés szabályozása 1936 augusztusában következett be. Miután számítani lehetett az érdekelt társadalom ellenkezésére, a Fűszerpaprikatermelők, Kikészítők és Értékesítők Szegedi Szövetkezete puccsszerűen alakult meg. Az alakuló közgyűlést tulajdonképpen befejezett tények elé állították, alkotmányos vitáról szó sem lehetett. A de nobis sine nobis alkalmazása a kétségtelen jóakaratsnak, korszerű intenciónak sokat ártott, továbbá az sem talált osztatlan tetszésre, hogy a paprika a Hangya érdekeltségi körébe utaltatott. Ilyenformán tehát önálló, szegedi illetőségű, demokratikus alkotmányú szövetkezet nem jött létre, ami a jövőben még bizonyára sok vitára, nyugtalan-ságra fog alkalmat adni.

A szövetkezet szeptemberben meg is kezdte működését és tapintatával, méltányosságával, az értékesítés huzavonáinak megszüntetésével váratlanul megnyerte a legközelebről érdekelt, obstrukcióra hajlamos kikészítők rokonszenvét. Az örölpaprika vételére csak a szövetkezet jogosult. Az édespaprika kétféle minőségét különként 1.45, illetőleg 170 pengőért veszi át a kikészítőtől, aki ezzel kalkulációs alaphoz jutott és a kereskedőknek 3-10, illetőleg 3.30 pengőért adja tovább. A Hangya elszámolással tartozik a földművelésügyi minisztériumnak és a szövetkezetnek. Szűk termés esetén a beváltási árat emeli, a fogyasztói árat azonban változatlanul meghagyja. A fölösleges termést a mendemonda szerint meg fogja semmisíteni, de erre a destrukcióra reméljük, nem kerül sor.

A szövetkezet az üzemköltségek levonása után fennmaradó tekintélyes hasznot tartalékolja, hogy a paprikát ennek segítségével külföldön a spanyollal szemben versenyképessé tegye, azaz szükség esetén olcsóbban is odaadhassa, mint idehaza. A spanyol polgárháború zavarai különben a mi paprikánk exportját nagyban elősegítik. Nem hagyhatjuk azonban említés nélkül, hogy a magyar fogyasztóhoz körülbelül 4 pengős árban jut el a paprika, ami szegény társadalmunk részéről túlzott áldozat. Félő, hogy a belföldi paprikafogyasztás csökkenésével kell számolnunk.

Az új állami rendelkezések szabályozták ugyan a paprika termelését és értékesítését, de nem rendezték megnyugtatóan a kikészítés kérdését, amelytől pedig több ezer szegedi család sorsa függ. Amíg a termelő érdekeit a paprikaföldek kontingentálása szolgálja, amíg a kereskedők kartellje a paprika közvetítésével szintén megtalálja a maga redukált, de még mindig tisztességes polgári hasznát, addig a kikészítők a termelés és értékesítés kötöttségei között jelenlegi szabadságukkal nem tudnak mit kezdeni, az árrögzítésen kívül ezidő szerint még nem részesültek kellő állami protekcióban. A főnálló paprikarendeletek ugyanis jogot adnak a termelőnek, hogy a saját termését kikészíthesse és örlemény alakjában értékesíthesse. Ez a jóindulatú engedély igen sok visszaélés forrása, mert a pénzesebbje másoktól is vásárol, amit szintén a sajátjaként vet áruba. Az ilyen áltermelőnek nem kell kereseti adót, OTI-járulékot és egyéb terheket fizetnie, mint a kikészítőnek. Ez a termelői konkurrencia a kikészítőket ebben a pillanatban válságos helyzetbe sodorta. A bajhoz hozzájárul az is, hogy a numerus clausus elvét, amely a termelőknél és keres-

kedőknél megfelelő formában megvalósult, a kikészítőknél még nem vitték keresztül. Az iparengedélyek kiadását úgy látszik szociális megfontolások alapján nem korlátozzák, képesítéshez sem kötik, úgyhogy a kikészítő-társadalom betegesen megduzzadt. Az értékesítés gondjai elmúltak a feje fölül, hogy most a beszerzés miatt kelljen nyugtalankodnia. Ez egyrészt proletarizálódáshoz vezethet, másrészt pedig a paprika jelenlegi modus vivendi-jét is felborulással fenyegeti. A kikészítők bajuk orvoslását a termelők szigorú ellenőrzésében, az iparengedélyek korlátozásában és egyúttal örökölhetővé tételében látják. Ez utóbbi követelés, amely annyira egyezik napjaink divatos áramlatával, a rendi gondolattal, voltaképpen helyi tradíciókban gyökerezik. A legtöbb szegedi kikészítő családja ugyanis a paprikával már három-négy nemzedékrend óta foglalkozik, ami természetesen magasfokú szakmai kultúrát fejlesztett ki. Nemcsak saját érdekeiket, hanem a paprika ügyét is vélik kívánságukkal szolgálni.

Nem hagyhatjuk végül említetlenül, hogy a szegedi paprika elé egyelőre beláthatatlan távlatokat nyitnak a szegedi egyetem nagy hírű vegyészprofesszorának, Szent-Györgyi Albertnak fölfedezései. Szent-Györgyi megállapítása szerint a szegedi paprika skorbutellenes C-vitamintartalma átlag ötször akkora, mint a narancs és citromé, amelyet eddig a legjobb C-vitaminforrásnak tartottak. Szent-Györgyi és professzortársa, Rusznyák József, együttes kutatásait a legközelebbi múltban újabb siker jutalmazta: a vérzéses megbetegedéseket gyógyító P-vitamin fölfedezése. Mindkét vitamintípus nyers paprikából sajtolható.

A paprika szabályozása, azaz a földművelés, ipar, kereskedelem speciális szegedi szintézise a magyar államnak talán első nagyszabású tervgazdálkodási kísérlete, amelynek sikere, jövője azon fordul meg, hogy feladatait altruisztikus, jóléti szellemben szolgálja-e, avagy hódolni fog a közgazdasági diktatúra divatos önzésének. Útját mindnyájunknak figyelemmel kell kísérenünk, akiket a nemzeti vagyonosodás érdekel.

BÁLINT SÁNDOR